

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴԱՎՐԻԺԵՑԻ

Լրացավ Մայր Աթոռի միաբան, կաթողիկոսական նվիրակ և պատմագիր Առաքել վարդապետ Դավրիժեցու մահվան 300-ամյակը:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը 21 հունվար 1970 թվակիր համար 673 կոնդակով հրահանգում էր մայիս ամսում Հայաստանյայց բոլոր եկեղեցիներում հանդիսավոր հոգեհանգիստ կատարել Առաքել վարդապետի հիշատակին և կենդանի խոսքով ու հրատարակություններով ընդգծել նրա կյանքն ու գործունեությունը:

Վեհափառ Հայրապետը իր կոնդակում բնութագրելով ժամանակաշրջանը, նշում էր, որ հայ ժողովուրդը ԺԷ դարի սեմին ապրում էր իր հոգեվարքը՝ «մարմնապես արիւնքաւ, հոգեպէս ինքնակորոյս, իմացապէս խաւարի մէջ ընկղմած: Հոգեվարքի մէջ էր նաև Հայաստանեայց եկեղեցին: Կը թուէր թէ տասնևեօթերորդ դարը տապաւնաբարը պիտի դնէ հայոց պատմութեան»:

1441 թվականին հայրապետական Աթոռի իր պատմական, բնիկ վայրը՝ ս. Էջմիածին փոխադրվելուց հետո, 1460—1620 թվականները հանդիսացան մեր եկեղեցու պատմության ամենամուսլ և անկյալ շրջանները, մեր երկրում տիրող քաղաքական, տնտեսական դաժան պայմանների բերումով:

Դավրիժեցին սրտի մորմոքով գրում է. «Ոչ գիրս գիտէին և զգօրութիւն գրոց... տգիտութեամբ խոսպանացեալ և կորոյացեալ էր ազգն Հայոց»:

Դժվար է պատկերացնել ավելի ճշգրիտ, բայց և նույնքան դառը բնորոշում՝ բնութագրելու համար մեր ԺԶ—ԺԷ դարերի կյանքը: Հայը կորցրել էր իր պետականությունը:

Արևելքից անընդհատ հորդում էին ավերիչ հոսանքները: Երկիրը դարձել էր անապատ, իսկ ժողովուրդը՝ ցիրուցան: Օսմանյան և պարսկական պետությունների միջև մղվող հաճախակի ավերիչ պատերազմների պատճառով, ամալացել էին հայ մշակույթի յալանները՝ վանքերը, ավերակ էին դարձել մեր շեն քաղաքներն ու գյուղերը, կողոպտվել՝ մեր պայծառ ու «երկնամասն տաճարները»: Աղետն ու ավերմունքը գազաթնակետին էին հասել 1603—1614 տարիների շահաբաւայան բռնազաղթի հետևանքով: «Այս վերջին ավերմունքը վերջին հարվածն է տալիս հայոց հին քաղաքակրթության», — գրում է Մանուկ Աբեղյանը: Բայց որքան ուժգին էր հարվածը, այնքան մեծ եղավ և արթնությունը: Այս անգամ էլ հայ եկեղեցին և հայ ժողովուրդը իրենց հոգում գտան կենսունակության և վերակենդանության անթելված, անապատ ուժեր ու ոտքի կանգնեցին՝ նոր հառաջդիմության գաղափարով տոգորված:

Ահա այս մուսլ ու պայծառ, գալարումի և զարթոնքի պատմության արձագանքն է Առաքել Դավրիժեցին, այն համեստ ու սրբակրոն, աշխատասեր ու տեսլապաշտ վարդապետը: Նա ապրեց այդ անկումն ու սարսափը, բայց և հավատաց իր ժողովրդի կամքին ու տեսիլքը ունեցավ ապագա խաղաղ ու բարգավաճ կյանքին: Հոգու ինչպիսի ուժ էր պետք, հավատքի ինչպիսի ծայր՝ այդ անդունդ խավարում արշաւ հոսքի մէջ տեսնելու պայծառ գալիքը հայ ժողովրդի ու հայ եկեղեցու: «Ահա այդպիսի դաժան դարու մը սեմին, այդպիսի ողբերգական մէկ պահուն, մեր պատմութիւնը կ'արձանագրէ

նոգեկան ուժերու անհատապի ու զարմանալի զարթոնքի մը փայտակունք», — գրում է Վեհափառ Հայրապետը Իր կոնդալում:

Առաքել Դավրիժեցին մեծացավ ու կազմակերպվեց հոգեպետ, իմացապետ Էջմիածնի Մայր Աթոռում: Աշակերտեց հայ հոգևոր զարթոնքի լուսավորիչներին ու նրանցից քաղեց իր հավատքի ուժն ու ոգու արիությունը: Սրապիոն վրդ. Եդեսացին, Պողոս վրդ. Մոկացին, Կիրակոս քին. Տրապիզոնցին, Մովսես Սյունեցին՝ Հարանց, Ծոփոթի, Աստապատի վանքերում ամբողջ նվիրումով ծավալեցին լուսավորության և ուսման գործը: «Վանքերը կենդանանալով՝ կենդանություն և թարմ հոսանք են մտցնում ժողովրդի մեջ: Զարթնում է նոր ուժով կրոնական ոգին: ...Մեր վանքերը մի անգամ էլ կատարում են իրենց պատմական քաղաքակրթության դերը, որ ունեցել էին Ժ դարում» (Մ. Աբեղյան):

1620-ական թվականներից, սակայն, հիմնական ու մշտական ծաղկող կենտրոն դարձավ Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը, որ պատրաստվեցին «քազում երևելի վարդապետք, քաջաբանք, բանաստեղծք աստուածային գրոց, քաջ գիտունք և հմուտ», որոնցից մեկն էր նաև Առաքել վարդապետ Դավրիժեցին, որը եղավ գործակիցը Մովսես Գ Տաթևացի, Փիլիպպոս Աղբակեցի և Հակոբ Զուղալեցի եկեղեցաշեն կաթողիկոսների, որոնք իրենց արտառույզ հավատքով, աննկուն կամքով և անսպառ եռանդով ս. Էջմիածնին վերադարձրին իր անցյալի փառքը՝ հավատալով, որ միայն «ի վերայ Աջոյն և Սրբոյ Էջմիածնի ամենայն ազգն Հայոց կապեալ կայ»:

Այս ըմբռնումը «հայկական ազգային դավանանքի արտահայտությունն էր», — գրում է Լեոն:

Բարենորոգվեցին վանքերը, ամեն կողմ վառվեցին հավատքի և լույսի կանթեղները: Հոգևոր դարանոցներից բազմաթիվ հոգեվորականներ գնացին ժողովրդին հոգեպետ ամրապնդելու, իր ապագայի հանդեպ հավատք ներշնչելու: Այդ վերանորոգիչներից մեկն էր Առաքել Դավրիժեցին:

Նա գտնվում է «ս. Էջմիածնի հաւատաւոր ու հայրենասէր հոգևորականներու առաջին շարքին՝ իբրև եկեղեցոյ լուսամիտ ծառայ և քաջասիրտ քարոզիչ, իբրև ուսուցիչ և գրող, իբրև հաւատարիմ ու ժրջան գործակից հայոց հայրապետներուն... իր ամբողջ կենանքով ու գործունեութեամբ համակ ներշնչում է, համակ նուիրում, անդուլ աշխատանք, անսակարկ ծառայութիւն, և մարմնացումը իր ժամանակի Հայոց վերածնունդ

քրիստոնէական հաւատքին ու պայծառ հայրենասիրութեան», — գրում է Վեհափառ Հայրապետը Իր կոնդակում: Վկա՝ Առաքել վարդապետի «Պատմութիւն»-ը: Այն ընդգրկում է 1600—1660 թվականները՝ իրենց մոռալ ու պայծառ կողմերով. «Զատեր Հայաստան աշխարհին, զնուազիլն մերոյս ազգին և զչարութիւն մահմետականաց, զպակասիլն եկեղեցական կարգաց, զաւերն բարձրագահ և քրիստոսաբնակ Աթոռոյն Սրբոյ Էջմիածնի»:

Առանց այդ հայրենասիրության ու նվիրումին նա իր ծեր տարիքում հանձն չէր առնի գրի առնել այդ սարսափների պատմությունը: Նա ճանապարհորդեց ու հատկապես ուսումնասիրեց վայրերը, իր պատմությունը ճշմարտապատում ընծայելու համար: Երկար աշխատեց ժամանակագրությունը ճշգրիտ գրելու համար: Եթե այդ բոլորին գումարենք նաև նրա գեղարվեստական նորր Գրիչն ու պատկերավոր ու պարզ լեզուն, Դավրիժեցու «Պատմություն»-ը կը դառնա լավագույն ապացույցը վերածնված հայ և արվեստագետ հոգու:

Դավրիժեցու «Պատմություն»-ը մի համազգային վկայաբանություն և ճանապարհորդություն է», — գրել է Մ. Աբեղյանը, բայց ու միաժամանակ օրհնեցություն՝ «հայոց աշխարհի նորոգության ու ազատության մասին»։ «Այլ և զնոցին նորոգութիւն և ալ բանքս պատմութեանց... ի գիտութիւն յապալ եկելոց» (Դավրիժեցի):

Անցել է 300 տարի պայծառատես վարդապետի մահից: Բայց դարերն ավելի ևս ամրացրին նրա հավերժությունը: Նա իր կենդանությանը պատգամեց ս. Էջմիածնի ու իր ժողովրդի նոր ու լուսավոր ապագան:

Այսօր այդ ապագան ավելի քան բեղմնավոր է, խոստումնալից ու պայծառ: Հայ հողը, հայրենի վերածնած աշխարհը անբեր է, ապահով ու բարօր հայ ժողովրդի ոտքերի տակ, հայ եկեղեցին՝ ս. Էջմիածնի օրհնության ու ղեկավարության ներքո՝ լուսաշող, կենդանի ու ամբողջական:

Երեք հարյուր տարիների հեռվից Դավրիժեցու շիրիմը շունչ է տալիս հայ հոգեվորականության և աննկուն կամք՝ շարունակելու մեծ վարդապետի գործը, նվիրաբերել իր կյանքը եկեղեցուն, հայրենիքին ու ժողովրդին՝ արտառույզ նվիրումով, պաշտամունքով:

Փա՛ղք Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնին:

Հավերժական հարգանք, խունկ ու աղոթք Մայր Աթոռի լուսամիտ ու հայրենասեր միաբանների հիշատակին, որոնք դարերի հողովության մեջ սրբությանը կատարեցին սպասը հայ եկեղեցու և հայ մշակույթի: